

Ľudský a spoločenský kapitál v mikroregióne Horné Kysuce

Lucia Poláčková

*Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie,
ochrany a plánovania krajiny, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, Slovensko;
polackoval@fns.uniba.sk*

Úvod a formulácia cieľa

Cieľom tohto príspevku je na príklade vybraného mikroregiónu Horných Kysúc poukázať na vplyv kvality ľudského a sociálneho kapitálu na regionálny rozvoj, ako aj dôležitosť ich vzájomných väzieb. Snahou je i v tomto kontexte upozorniť na dôležitosť výskumu faktorov ľudského a sociálneho kapitálu v geografii, ako významného činiteľa socio-priestorovej diferenciácie regiónov na Slovensku. Práve ľudský a spoločenský kapitál považujú mnohí autori [1,3,4,6] za kľúčový faktor k pochopeniu regionálnych disparít. Úroveň a priestorové rozloženie ľudského a sociálneho kapitálu v regiónoch výrazne ovplyvňuje jeho ďalší rozvoj a podpora ich rozvoja môže aktivizovať endogénne rozvojové sily.

Dôležitosť ich výskumu si najskôr uvedomili najmä sociológovia, ktorí sa touto problematikou zo sociologického hľadiska venujú už od 80.tych rokov minulého storočia. Vo svetovej literatúre vznikol celý rad štúdií [1,3,4,6] zameraných na ich hodnotenie, ktoré poukazovali na prepojenie ľudského a sociálneho kapitálu. Coleman [3] vznik kvalitného sociálneho kapitálu vidí v tvorbe a rozvoji kvalitného ľudského kapitálu.

Na Slovensku sa výskumom ľudského a sociálneho kapitálu v priestore začali zaoberať predovšetkým príbuzné vedecké disciplíny, najmä autori z radov priestorovej sociológie [2], ktorí sa v rámci výskumu komplexnej sociálno-priestorovej diferenciácie venujú aj výskumu ľudského a sociálneho kapitálu. I medzi geografmi sa postupne dostáva táto problematika do popredia čiastočne v prácach Korca, Iru, Rochovskej a Horňáka, Spišiaka či Mintálovej [2,5,7,9,10].

Materiál a metódy

Ako modelové územie bolo zvolené územie Mikroregiónu Horné Kysuce nachádzajúce sa v severozápadnej časti Slovenska, pri hraniciach s Českou republikou. Mikroregión Horné Kysuce vznikol v roku 2003 ako združenie pôvodne 6 obcí Klokočov, Korňa, Makov, Olešná, Podvysoká, Vysoká nad Kysucou a mesta Turzovka, neskôr sa pridali Dlhá nad Kysucou, Raková, Zákopčie, Staškov. Administratívne je súčasťou okresu Čadca a pozostáva z 11 obcí, z toho 10 obcí vidieckeho a 1 mestského typu lokalizované takmer uprostred mikroregiónu, ktorého je lokálnym centrom. V tesnom zázemí hraničí na východe mikroregión s okresným mestom Čadca. Centrum mikroregiónu tvorí dolina horného toku rieky Kysuce a obce sa rozprestierajú zväčša pozdĺž jej prítokov. Územie pravého brehu rieky Kysuce pokrýva geomorfologický celok Javorníky, územie ľavého brehu zasa celok Turzovská vrchovina, kým rieka tečie po tektonickom zlome medzi nimi. Dolinou Kysuce vedú hlavné dopravné ťahy nielen k centru okresu – Čadci (cesta 2. triedy a jednokoľajná neelektrifikovaná železničná trať), ale aj do Českej republiky a cez Javorníky i do Bytče (cesta 1. triedy). Pričom v obci Makov ležia 2 a v obci Klokočov 1 hraničný prechod s ČR. Celý mikroregión mal k 31. 12. 2007 počet obyvateľov 30832. Mikroregión vznikol práve za účelom regionálneho rozvoja združených obcí, kde medzi iným kladie dôraz na školstvo, kultúru, osvetu, záujmové spolky a šport, teda dôležité oblasti skvalitňovania ľudského a sociálneho kapitálu. Od svojho vzniku prešiel mnoho transformačných zmien, ktoré ovplyvnili i charakter a kvalitu ľudského a spoločenského kapitálu. Obdobie výskumu bolo stanovené od roku 2005 do roku 2007, no niektoré charakteristiky sú zisťované len ku sčítaniam (napr. dosiahnuté vzdelanie, autochtónne obyvateľstvo), alebo k nejakej udalosti (voličská účasť na komunálnych voľbách v roku 2002).

Pri spracovaní boli použité poznatky z literatúry uvedenej v Zozname použitej literatúry, štatistické údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001 a štatistických lexikónov z rokov 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 a databázy INFOSTATU o komunálnych voľbách v roku 2006.

Kvalita ľudského potenciálu sa v literatúre hodnotí predovšetkým na základe demografických, vzdelanostných a sociálnych ukazovateľov: počet obyvateľov, podiel detí do 16 rokov z celkového počtu obyvateľov, demogeografické zaťaženie, index rastu obce, podiel autochtónneho obyvateľstva z celkového počtu obyvateľov (rodáci), podiel obyvateľov s ukončeným stredoškolským vzdelaním s maturitou a podiel obyvateľov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním z počtu obyvateľov nad 15 rokov, podiel čitateľov verejných

knižníc z celkového počtu obyvateľov. Hodnotiť kvalitu sociálneho kapitálu je náročnejšie na získanie dát, preto boli využité dostupnejšie indikátory ako voličská účasť, podiel neziskových organizácií na 1000 obyvateľov, podiel fyzických osôb na 100 obyvateľov, podiel právnických osôb na 100 obyvateľov.

Následne boli pre každý indikátor hodnoty štatisticky triedené a usporiadané do skupín podľa toho v ktorom kvartile kvartilového rozpätia daného súboru sa znak nachádzal. Pri výslednej klasifikácii sme pre každú obec vytvorili súhrnný index ľudského a index sociálneho kapitálu, ktoré charakterizujú ich kvalitu prostredníctvom početnosti výskytu jednotlivých indikátorov ľudského a sociálneho v jednotlivých kvartiloch. Čím početnejší bol výskyt hodnôt jednotlivých indikátorov pre danú obec v štvrtom a treťom kvartile rozdelenia, tým mala obec vyššiu kvalitu ľudského a sociálneho kapitálu.

Výsledky a diskusia

Ľudský kapitál je na Slovensku rozmiestnený veľmi nerovnomerne na štátnej i regionálnej úrovni. Migračnými tokmi dochádza k odlevu pracovných síl s kvalitným ľudským kapitálom z vidieckych oblastí do mestských centier, čím však dochádza k ešte výraznejšiemu zväčšovaniu regionálnych disparít. Na mikroregionálnej úrovni, ktorou sa zaoberá tento príspevok je situácia podobná, kedy najkvalitnejší ľudský kapitál sa sústreďuje v lokálnom mestskom centre a najväčších obciach, kým menšie rurálne obce sa stávajú problémovými.

Ľudský kapitál v mikroregióne Horné Kysuce nedosahuje veľmi vysokú úroveň, avšak má dobré predpoklady na jeho rast. Pozitívne predpoklady možného rastu ľudského kapitálu môžeme vidieť vo vysokom podiele detskej zložky z celkového počtu obyvateľov vo všetkých obciach okolo 18-20%, ktorá je silnou devízou jeho rastu do budúcnosti. Taktiež vysoký podiel autochtónneho obyvateľstva v obciach naznačuje silné rodinné zázemie, regionálne cítenie a regionálnu identitu obyvateľov. Avšak mnoho indikátorov poukazuje práve na viaceré negatívne vplyvy oslabujúce úroveň ľudského kapitálu. Nízky index rastu počtu obyvateľov obcí medzi hodnotami 92-105 indikuje stagnáciu vývoja počtu obyvateľov, pričom vo viacerých obciach ide skôr o mierny úbytok počtu obyvateľov v sledovanom období 2001-2007. Iba v obciach v blízkosti východnej hranice mikroregiónu pod vplyvom gravitačného pôsobenia Čadce dochádza k miernemu nárastu. Emigrácia z obcí zasahuje predovšetkým štruktúru obyvateľstva v produktívnom veku a predproduktívnom veku, čím narastá demografické zaťaženie v obciach. Najnižšie hodnoty dosahuje najmä v obciach

s väčším počtom obyvateľov v blízkosti Čadce (Staškov, Podvysoká, Raková, Olešná) a v meste Turzovka.

Tab.1: Indikátory úrovne ľudského kapitálu

číslo	názov obce	počet obyvateľov	podiel detí	I_{dz}	index rastu	rodáci	podiel SŠ s mat.	podiel VŠ	čitateľský index
1	Dlhá nad Kysucou	509	18,47	58,44	101,16	58,8	12,98	1,68	0,92
2	Klokočov	2617	18,04	67,84	92,96	66,6	14,59	1,68	6,87
3	Korňa	2237	18,66	59,59	97,31	69,8	20,07	2,23	12,08
4	Makov	1905	18,19	62,46	98,19	77,2	24,79	4,09	7,34
5	Olešná	2049	19,33	57,24	96,58	71,2	22,36	2,25	13,78
6	Podvysoká	1219	19,35	55,21	104,12	64,9	29,28	4,02	5,01
7	Raková	5095	20,86	59,04	104,80	79,4	23,93	2,84	10,89
8	Staškov	2682	20,80	55,72	105,31	72,5	24,57	4,00	7,30
9	Turzovka	7798	19,69	51,28	98,73	65,9	28,07	4,32	10,97
10	Vysoká nad Kysucou	2967	17,63	65,66	96,64	81,1	23,70	3,68	9,78
11	Zákopčie	1808	19,31	67,03	104,28	79,9	21,42	2,47	16,29

I_{dz} - index demografického zaťaženia: podiel počtu obyvateľov v predproduktívnom a poproduktívnom veku k počtu obyvateľov v produktívnom veku, index rastu: podiel počtu obyvateľov v j-tom roku k počtu obyvateľov v i-tom roku (v %)

podiel detí, rodáci (podiel autochtónneho obyvateľstva, podiel SŠ s mat.(stredoškolské vzdelanie s maturitou), VŠ (vysokoškolské vzdelanie), čitateľský index: podiel čitateľov navštevujúcich verejné knižnice k celkovému počtu obyvateľov, všetky tieto indikátory sú uvádzané v %.

Vzdelanostná zložka ľudského kapitálu, taktiež nie je v súčasnosti na vysokej úrovni, aj keď isté skreslenie môže spôsobovať dostupnosť údajov len k roku 2001. Väčšina obyvateľov disponuje predovšetkým základným a stredoškolským vzdelaním bez maturity. Priemerne len okolo 22% obyvateľov obcí ukončilo stredoškolské vzdelanie s maturitou a asi 3% obyvateľov vysokoškolské vzdelanie. Samozrejme tieto hodnoty sú v priestore variabilné, najhoršiu vzdelanostnú úroveň dosahujú obyvatelia v horšie dopravne dostupných obciach Dlhá nad Kysucou a Klokočov, ako aj Zákopčie, Korňa, kým obce lokalizované na hlavnom dopravnom ťahu Makov-Čadca majú vyšší podiel obyvateľov s vyšším vzdelaním. Čitateľský index ako podiel čitateľov zapísaných v miestnych knižniciach k počtu obyvateľov obce charakterizuje vnútornú motiváciu a ochotu obyvateľov zvyšovať svoje vedomosti i po ukončení školskej dochádzky. Vo všetkých obciach má veľmi nízku úroveň, no najnižšiu práve v obciach s nízkou úrovňou dosiahnutého vzdelania ako Dlhá nad Kysucou a Klokočov.

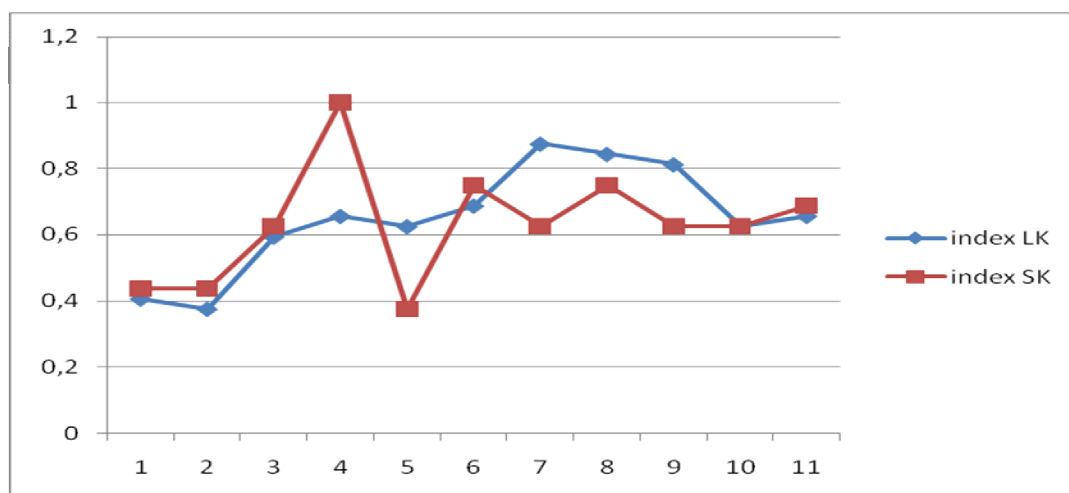
Sociálny kapitál ako deklaruje Coleman i v našom výskume (napriek malej vzorke) vykazuje koreláciu s kvalitou ľudského kapitálu. V obciach s vyššou kvalitou ľudského

kapitálu môžeme pozorovať zväčša aj vyššie hodnoty sociálneho kapitálu. Tu však pozorujeme aj isté odchýlky, teda na jeho úroveň vplývajú i externé činitele. Obce s najnižšou úrovňou ľudského kapitálu (Olešná, Dlhá nad Kysucou, Klokočov) rovnako charakterizuje nižší sociálny kapitál, kým vyššia úroveň ľudského kapitálu sa spája i s vyššou úrovňou sociálneho kapitálu. Odchýlky, ktoré sa vyskytli spôsobujú externé faktory, najmä pôsobenie blízkych mestských centier, napr. v Olešnej i Rakovej, ale aj špecifická pozícia Makova na štátnej hranici a križovatke hlavných dopravných ťahov.

Tab.2: Indikátory úrovne sociálneho kapitálu

číslo	názov obce	voliči	Nezisk.	FO	PO
1	Dlhá nad Kysucou	35,47	9,774	10,14	0,26
2	Klokočov	67,31	2,976	10,38	0,19
3	Korňa	68,83	3,010	14,64	1,22
4	Makov	67,45	7,358	17,57	3,83
5	Olešná	48,75	2,484	12,08	0,87
6	Podvysoká	59,06	4,879	12,49	2,04
7	Raková	59,69	4,064	15,07	0,84
8	Staškov	58,54	4,761	18,14	1,63
9	Turzovka	52,13	4,551	14,15	1,54
10	Vysoká nad Kysucou	53,8	5,230	12,98	1,42
11	Zákopčie	51,09	6,425	15,26	1,39

Voliči: podiel autochtónneho obyvateľstva z celkového počtu obyvateľov (v %), Nezisk.: podiel neziskových organizácií na 1000 obyvateľov obce, FO a PO: podiel fyzických a právnických osôb z celkového počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov

Obr.1: Úroveň indexov ľudského a sociálneho kapitálu v obciach mikroregiónu Horné Kysuce
Čísla na osi x sú totožné s číslom obce v tabuľkách

Záver

Problematika kvality ľudského a sociálneho kapitálu je veľmi široká a výber vhodných indikátorov závisí jednak na mierke výskumu ako i náročnejšej dostupnosti dát pri skúmaní sociálneho kapitálu. Avšak ako potvrdzujú mnohé práce vo väčších mierkach i na mikroregionálnej úrovni je možné pozorovať ich priestorovú diferenciáciu a vzájomnú prepojenosť.

PodĎakovanie

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0454/09 Regionálne disparity v kontexte regionálneho rozvoja – analýza ich vytvárania a zmierňovania. Vedúci projektu - Prof. RNDr. Viliam Lauko, CSc.

Zoznam použitej literatúry

- [1] Andreoli M., Colosimo V., Jussila H. (2001): From economic marginality to the problems of "quality of life". In: *Majoral H., Delgado-Cravidao R., Jussila F.: Globalization and Marginality in Geographical Space. Political, economic and social issues of development in the new millenium*, Aldershot, Ashgate, s. 175
- [2] Ira V., Pašiak J., Falťan E., Gajdoš P. (2005): Podoby regionálnych odlišností na Slovensku, Sociologický ústav SAV, Bratislava, s. 382
- [3] Coleman J.S. (1988): *American Journal of Sociology*. Zv. 94, Supplement, s. 95
- [4] Fukuyama F. (1995): *The Foreign Affairs* 74 (5), s. 89
- [5] Horňák M., Rochovská A. (2007): *Geographia Cassoviensis* 1, s. 55
- [6] Janc K. (2006): *EUROPA XXI* 14, s. 39
- [7] Mintálová T. (2007): *Geographia Cassoviensis* 1, s. 127
- [8] Musil J., Muller J. (2008): *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 44(2), s. 321
- [9] Rochovská A., Horňák M. (2001): *Miscellanea geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis* 9, s. 131
- [10] Spišiak P. (2000): *Životné prostredie: revue pre teóriu a tvorbu životného prostredia* 34 (1), s. 15